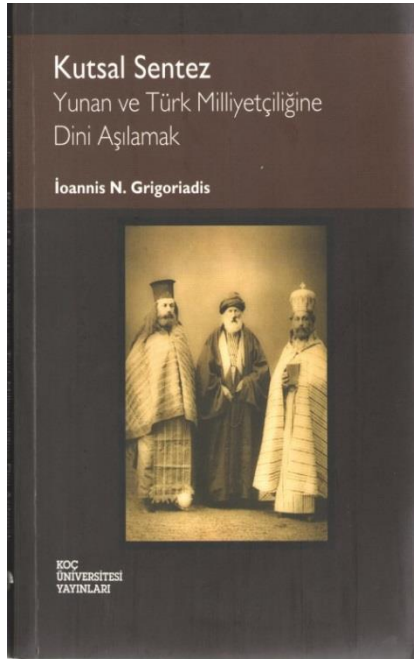

İoannis N. Grigoriadis, *Kutsal Sentez Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşlamak*, çev. İdil Çetin, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, 184 sayfa, ISBN: 978-605-5250-38-6.

Utku KIRLIDÖKME*

Milliyetçilik, siyasal olarak son iki yüzyıldır dünya tarihinin önemli belirleyici güçlerinden biri haline gelmiş durumdadır. Her ne kadar milliyetçiliğin tam olarak ne olduğuna dair genel mutabakat sağlanmış bir tanımla bulunmasa da ve bir ideoloji olarak muğlak olsa da, kitlelere ulaşma ve onları mobilize etme gücü, akademik yazın alanında yer almasını sağlamaktadır.

Sosyal bilimcilerin milliyetçilik olgusuna yönelmesi 20. yüzyılın başlarına, konunun sistematik olarak çalışılmaya başlanması Birinci Dünya Savaşı sonrasında, özgün bir çalışma sahası haline gelmesi ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında tekabül etmektedir. Tek bir disiplin

içinde yer almaktan ziyade disiplinler arası bir alanda gelişen milliyetçilik çalışmaları, özellikle 1970'li yıllardan itibaren alevlenen modernizm tartışmalarına da kaynak olmuştur. Aslında milliyetçilik çalışmalarının temel çıkış noktası, modern zamanların en dayanıklı aidiyet biçimlerinden biri olan milletin nasıl tanımlanacağı ile ilgilidir. Bu nedendir ki milliyetçiliği ele alan neredeyse her çalışmada öncelikle bir millet tanımla yapılmakta ya da yapılmaya çalışılmaktadır.

---

* Öğretim Görevlisi, Trakya Üniversitesi, Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Edirne, E-mektup: outkoukirlintokme@trakya.edu.tr.

Dünyayı laik bakış açısıyla okuyan milliyetçilik olgusunun gelişmesi ile birlikte din ve ulus-devlet ilişkisi, ulus inşası ve bu ilişkinin neden olduğu zorlu ve çekişmeli alanlara cevap aramak için ülke ya da bölge karşılaştırmalı birçok çalışma kaleme alınmış ve alınmaya devam etmektedir. Bu bağlamda Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi öğretim üyelerinden İoannis N. Grigoriadis'in orijinali İngilizce olan *Instilling Religion in Greek and Turkish Nationalism: A "Sacred Synthesis* ve Türkçe'ye *Kutsal Sentez Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşlamak* başlığı ile tercüme edilen isimli eseri, Türkiye ve Yunanistan'da milliyetçilik ve din ilişkisi açısından ilginç bir çalışma olmuştur.

Grigoriadis'in söz konusu çalışması giriş ve sonuç bölümleri dışında temel olarak iki bölüm halinde kurgulanmıştır. Kitabın giriş bölümünde din ve milliyetçiliğe ilişkin kuramsal değerlendirmelerde bulunan yazar amacının Yunanistan'da ve Türkiye'de sekülerizmden din ve milliyetçiliği uzlaştıran bir senteze geçişi karşılaştırmalı bir perspektiften (s. 24) incelemek olduğunu belirtmektedir. Devamında dinin Türk ve Yunan millî kültürlerine katılmasının yüzyıllık bir arayla gerçekleşmiş olmasına rağmen paralel bir çizgide geliştiklerini ifade etmekte ve her iki milliyetçiliğin dine karşı benzer düşmanca bir tavır benimsediğini söylemektedir (s. 25). Bir diğer amacının da Türkiye ve Yunanistan'da millî kimliğin inşasında tezat olmadığını göstermek olduğunu (s. 26) söyleyen İoannis Grigoriadis, metod olarak milliyetçilik çalışmalarına katkısı çok önemli olan Elie Kedourie'nin çözümlemesinden hareket ettiğini ifade etmektedir (s. 28-32).

Kitabın ilk bölümü Yunanistan ve Yunan milliyetçiliği ile Ortodoks Hıristiyanlık arasındaki ilişki üzerine ayıran Grigoriadis, ilk olarak Çağdaş Yunan Aydınlanması, Antik Yunan fikrinin doğuşu ve Yunan milliyetçiliğinin meşhur "Megali İdea-Büyük Ülkü" projesini irdelemektedir (s. 35-49). Bu bölümün devamında ise Yunanistan Ortodoks Kilisesi'nin kurulması, yani dinin devletin bir aracı haline getirilmesi nedeniyle Fener Rum Patrikhanesi yaşanan "kopmaya" değinen yazar konuyu sentezci bir yaklaşımla ele almaya çalışmıştır (s. 49-62). Dinin devlet, daha doğrusu Yunan milliyetçiliği tarafından "ıslah" edilmesi olarak tanımladığı bu olayı iki "millîleştirme" örneği olarak ele almaktadır, 25 Mart'ın Yunan Bağımsızlık Günü ilan edilmesi ve "gizli okul" mitinin yaygınlaştırılması (s. 61-67). Öte yandan bu bölümün son kısmında ise Anadolu'da yaşayan ve Türkçe konuşup Ortodoks Hıristiyan olan Karamanlıların durumunu ve Türk Ortodoks Kilisesi'nin kurulmasını eleştirel bir dille incelemektedir (s. 67-76).

Yazar ikinci bölümde ise genel olarak Sünnî İslam ile Türk milliyetçiliği arasındaki ilişkinin dönüşümünü (s. 77-122) ele almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında İmparatorluk içinde milliyetçilik fikirlerinin yaygınlaşmasını tartışan Grigoriadis, Atatürk'ün milliyetçiliğe etkisini ve Atatürk'ün laikleştirme politikasının Türk millî kimliği üzerindeki etkilerini tartışmaktadır (s. 77-104). Çalışmasının devamında Yunanistan örneğinde olduğu gibi, yine dinin “millileştirilmesi” kapsamında Türk-İslam Sentezi modelinin ortaya çıkışı, Türk devleti tarafından benimsenmesi ve paralel olarak toplumsal gelişmeleri inceleyen yazar (s. 105-111), Türkiye’de millileştirme örneği olarak zorunlu din eğitimi ve Türk-İslam Sentezi’nin Türk Dış Politikasındaki yerini sorgulamaktadır (s. 112-117). İkinci bölümün son kısmında ise Gagavuz Türkleri’nin durumunu inceleyen yazar, anılan etnik grubun Ortodoks olması nedeniyle Türk millî kimliğinin bir parçası olarak görülmemesini tartışmaktadır (s. 117-122).

Grigoriadis çalışmasının tümünde olduğu gibi sonuç bölümünde de eleştirel üslubu ile her iki ülkede dinin “millileştirilmesi ve devletçi bir yapıya büründürülmesi”nin ve milliyetçi söylemde dinî sembollerin yoğun bir şekilde kullanılmasının hâkim olmaya devam ettiğini belirtmektedir (s. 131). Öte yandan bu söylemin Türkiye ve Yunanistan’da hâkim olmaya devam ettiği sürece din ve milliyetçiliğin birbirinden ayrılmasının mümkün olmayacağını iddia etmektedir (s. 132).

Özetle İoannis N. Grigoriadis’in *Kutsal Sentez Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşulamak* isimli kitap çalışmasının milliyetçilik din ilişkisini irdeleyen literatüre katkı sağladığı gibi, geleneksel karşılaştırmalı Türkiye-Yunanistan çalışmalarına farklı bakış açısıyla daha derinlemesine bir boyut kattığı düşünülmektedir. Yazarın her iki ülke milliyetçiliklerini eleştirel bir yaklaşımla ele alması çalışmaya ayrıca bir önem katmaktadır.